

Pridjev *imun* i njegove tvorenice

The adjective “immune” and its derivatives

Klječanić Franić, Ž.

Sažetak

U biomedicinskoj publicistici i znanstveno-popularnim tekstovima u značenju mehanizama koje tijelo upotrebljava kao zaštitu od stranih tvari susrećemo dvije varijante naziva, *imunost* i *imunitet*. Obje su imenice tvorene od pridjeva *imun*, čiji korijen nalazimo i u pridjevima *imunosni* i *imunološki*. Upotreba ovih triju pridjeva kao sinonima navodi na zaključak da nema razlike među njihovim značenjima. U ovom se radu analiziraju tvorenice od pridjeva *imun* i odgovara na pitanje jesu li imenice *imunost* i *imunitet* te pridjevi *imun*, *imunosni* i *imunološki* sinonimi ili različiti tvorbeni nastavci označuju i razliku u njihovu značenju. Primjere smo potražili i u udžbenicima veterinarske imunologije.

Ključne riječi: imunost, tvorba riječi, veterinarska imunologija, terminologija

Abstract

In biomedical and popular scientific texts about the importance of the mechanisms used by the body as protection from foreign substances, we come across two variants of the term “immunity” in the Croatian language (*imunost* and *imunitet*). Both nouns are derived from the adjective “immune” whose roots are found in the adjectives “immune” and “immunological” (*imunosni*, *imunološki*). The use of all these three adjectives as synonyms leads us to the conclusion that there is no difference in their meaning. This study analyses derivatives from the adjective “imun” and answers the question whether the nouns “*imunost*” and “*imunitet*” and the adjectives “*imun*” and “*imunitet*” are synonyms, or if the different suffixes or prefixes indicate differences in meaning. We looked for examples in veterinary immunology textbooks.

Key words: immunity, creation of words, veterinary immunology, terminology

Uvod

Imunologija je biomedicinska disciplina koja proučava sposobnost organizma da prepozna strane tvari (antigene) i da se odupre njihovu djelovanju (Padovan, 1990.). Ova relativno mlada znanost svojim se strelovitim razvojem nametnula kao kamen temeljac humane i veterinarske medicine i malo je veterinarskih djelatnosti koje s njom nisu povezane (Šeol Martinec i Herak Perković, 2013.). Nema dvojbe koliko su temeljno znanje o imunološkim zbivanjima i njegova primjena u kliničkoj praksi u humanoj i veterinarskoj medicini važni, no dvojbe se često po-

javljaju kad trebamo imenovati pojmove koji se odnose na imunologiju i imunost. Tako samo letimičan pregled suvremene znanstvene i stručne publicistike iz biomedicine pokazuje da se primjerice reakcija koja se događa u organizmu s ciljem obrane od stranih tijela naziva *imuni*, *imunosni* i *imunološki odgovor*. Također, u značenju sposobnosti obrane organizma od bolesti nailazimo na termine *imunost* i *imunitet*. Postavlja se pitanje imaju li ovi pridjevi i imenice isto značenje, odnosno mogu li se u imenovanju stručnih pojmova zamjenjivati a da to ne utječe na promjenu značenja, te koji je od navedenih oblika usklađen s terminološkim preporukama i načelima.

Imunost i imunitet

Nazivi *imunost* i *imunitet* internacionalizmi su koje nalazimo i u općem i stručnom jeziku. Dolaze od latinske riječi *immunitas* koja je označivala nemogućnost osuđivanja, odnosno izuzeće mogućnosti kažnjavanja članova senata u Rimu. Kod internacionalizama koji u hrvatskom jeziku završavaju na *-itet* te imaju svoje ekvivalente na *-ost* prednost u upotrebi imaju oblici sa sufiksom *-ost*. U biomedicini to su nazivi *imunitet* > *imunost*, *sterilitet* > *sterilnost*, *graviditet* > *gravidnost* itd. Naime, kako ovi nazivi potječu iz latinskog i grčkog jezika, a terminološka je preporuka da se posuđuje samo osnovni strani naziv, a ne i njegova cijela porodica (Hudeček i Mihaljević, 2012.), u tvorbi imenice od pridjeva *imun* upotrijebit ćemo domaći sufiks *-ost*. Tako se u biomedicinskom jeziku preporučuje oblik *imunost*, a ne *imunitet*, koji smo preuzeli iz njemačkog jezika (*Immunität*). To načelo poštuju i *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (Padovan, 2006.), koji sadržava temeljni korpus biomedicinskog, pa i imunološkog nazivlja, te suvremena veterinarska udžbenička literatura iz imunologije u kojoj se upotrebljava isključivo naziv *imunost* (Naglić i Hajsig, 1993.; Hajsig i sur., 2012.; Šeol Martinec i Herak Perković, 2013.).

No da je i varijanta *imunitet* našla svoje mjesto u terminologiji, pokazuju nazivlja drugih struka. U pravnom nazivlju nalazimo primjerice *diplomatski imunitet* (nepovredivost osobe diplomatskog predstavništva i prostorija koje mu pripadaju; HJP), a u pomorskom i općeprometnom pravu *brodski imunitet* (sudski i izvršni imunitet koji sprečava da brod ne potpadne pod sudsku nadležnost druge države) (STRUNA).

Tako su *imunost* i *imunitet* na razini različitih terminoloških sustava desinonimizirani i nisu varijante istoga naziva, već paronimi, riječi koje slično zvuče, ali im se značenja razlikuju. Izbor među sufiksima *-ost* i *-itet* u tvorbi imenice od pridjeva *imun* uvjetovat će ne samo terminološko načelo, koje bi prednost dalo domaćem sufiksu *-ost*, nego i terminološki sustav unutar kojega se pojam imenuje.

Imun, imunosni, imunološki

Opisni pridjev *imun* dolazi od latinske riječi *immunis* što znači isključen. U hrvatskom jeziku *imun* označuje onoga koji je **otporan** na što, stoga će u biomedicini *imun* biti onaj koji je otporan na bolesti ili njihove uzročnike, dok će u prenesenom značenju *imun* biti i onaj koji primjerice ne prihvaća nečija prigovaranja. U stručnim tekstovima ovaj pridjev često nalazimo u

značenju odnosnog pridjeva *imunosni*, pa ćemo tako naići na oblike *autoimune bolesti* i *imuni sustav*, u kojima je pridjev *imun* pogrešno upotrijebljen.

Opisni pridjev
imun = otporan

Pridjev *imunosni* izveden je od imenice *imunost* (*imunost* + *-ni* > *imunostni*, pri čemu suglasnik *-t* ispada iz suglasničke skupine *-stn* i dobivamo *imunosni*). Upotrebljava se u značenju onoga što se odnosi na *imunost*: *imunosni sustav*, *imunosna reakcija*, *imunosni odgovor* itd. U tom se značenju međutim pogrešno upotrebljava i pridjev *imunološki*, pa imamo i varijante *imunološki sustav*, *imunološka reakcija* i *imunološki odgovor*.

Pridjev *imunološki* izveden je od imenice *imunologija* (nastavak *-ija* odbacuje se i dodaje odnosni sufiks *-ski*), koja označuje znanost i djelatnost. Tu se radi o sekundarnoj mutaciji gdje se odnosni pridjev izveden od jedne imenice odnosi i na drugu imenicu od iste osnove (Babić, 2002.), pa se tako *imunološki* odnosi i na struku (*imunologija*) i osobu koja se tom strukom bavi (*imunolog*). *Imunološke* su primjerice *pretrage*, *testovi* i *dijagnostika*.

Odnosni pridjevi
imunost → imunosni
imunologija → imunološki

Premda ova tri pridjeva imaju različita značenja, u upotrebi se u znanstveno-stručnoj publicistici i znanstveno-popularnim tekstovima oni često nalaze kao sinonimi, riječi koje znače isto. Oni su, međutim, i unutar istoga terminološkog sustava paronimi, slični su i po zvučnosti i po značenju, zbog čega je zamjenjivost među njima vrlo česta (Tafra, 2003.). Najčešći su paronimni parnjaci *imun* // *imunosni* i *imunosni* // *imunološki*. Kako se radi o različitim vrstama pridjeva (opisni i odnosni) te s obzirom na to da se i dva odnosna pridjeva, *imunosni* i *imunološki*, tvorbeno jasno razlikuju jer su izvedeni od dviju imeničnih osnova (*imunost* i *imunologija*), u stručnim se nazivima ne bi trebali zamjenjivati jer upotreba pogrešnog paronima prenosi sasvim drugo značenje.

Tablica 1. Primjeri pravilne upotrebe paronimnih parnjaka imunosni i imunološki

Imunost	Imunologija
imunosna ignorancija	imunološka dijagnostika
imunosna fagocitoza	imunološka istraživanja
imunosni odgovor	imunološka metoda
imunosni pobačaj	imunološka obrada
imunosna povezanost sluznica	imunološki postupak
imunosna podnošljivost	imunološke pretrage
imunosna reakcija	imunološki testovi
imunosna tolerancija	Imunološki zavod
imunosni kompleksi	
imunosni nadzor nad tumorima	
imunosni sustav	
imunosno starenje	
imunosno pamćenje	
imunosno posredovana hemolitička anemija	
imunosno skretanje	

Pridjev *imunosni* upotrijebit ćemo za bolesti, poremećaje i stanja imunosnog sustava te za sve mehanizme i tvari koje sudjeluju u njegovu funkcioniranju. Isto vrijedi i za pridjeve tvorene prefiksima (*hiper-*) i vezanim leksičkim morfemima (*auto-*), pa će tako autoimuna bolest biti *autoimunosna bolest*, a hiperimuni serum *hiperimunosni serum*. Pridjev *imunološki* upotrijebit ćemo kad govorimo o dijagnostici – testovima, metodama, postupcima, pretragama itd.

Želimo li navesti primjere upotrebe ovih pridjeva, možemo reći da je *imun* (otporan) organizam, živo-

tinja, čovjek, jedinka. Što se tiče pridjeva *imunosni* i *imunološki*, najčešće primjere, preuzete iz veterinarskih udžbenika iz imunologije, donosimo u tablici.

Jedan je od važnih terminoloških zahtjeva težnja za ekonomičnošću stručnih naziva te je dobro da oni budu što kraći, po mogućnosti jednorječni (Mihaljević i Ramadanović, 2006.). U imunologiji su tako mnogi dvorječni i višerječni nazivi u kojima se pojavljuju pridjevi *imunosni* i *imunološki* postali jednorječni tvorbenim načinom koji se u hrvatskim gramatikama naziva slaganjem (Barić i sur., 1997.). Tako su nastale sljedeće složenice:

imunosni kompleksi > imunokompleksi
 imunosna reaktivnost > imunoreaktivnost
 modulatori imunosnog odgovora > imunosni modulatori > imunomodulatori
 stimulatori imunosnog sustava > imunosni stimulatori > imunostimulatori
 imunološka dijagnostika > imunodijagnostika
 imunološka kromatografija > imunokromatografija

Premda se nisu svi dvorječni nazivi čija je sastavnica pridjevna tvorenica *imunosni* odnosno *imunološki* ustalili kao složenice, nema razloga da se kao kraći i ekonomičniji naziv ne upotrijebi primjerice *imunosustav*, *imunoodgovor*, *imunoreakcija* itd. Osim što su takvi nazivi u skladu s terminološkim preporukama, oni koji nisu sigurni koji pridjev upotrijebiti izbjeći će i mogućnost pogreške. Naravno, želimo li znati koji je pridjev ispravno upotrijebiti uz koji imunološki pojam, zavirit ćemo u *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* ili u udžbenike veterinarske imunologije u kojima su paronimni parnjaci *imunosni* i *imunološki* u dvorječnim i višerječnim nazivima vrlo jasno značenjski razgraničeni.

Zaključak

U suvremenim znanstveno-stručnim i znanstveno-popularnim tekstovima iz biomedicine susrećemo imenice *imunost* i *imunitet* te pridjeve *imun*, *imunosni* i *imunološki* koji se zbog svoje izrazne sličnosti često upotrebljavaju kao sinonimi. Iako su *imunost* i *imunitet* izvedeni od jednog pridjeva i mogu biti sinonimi u biomedicinskom nazivlju, preporučuje se naziv *imunost* jer se prednost daje tvorbi domaćim sufiksima. Pridjevi *imun*, *imunosni* i *imunološki* tvorbeno se i značenjski razlikuju i ne bi se trebali upotrebljavati kao sinonimi. Pridjev *imun* opisni je pridjev koji znači otporan na bolesti i njihove uzročnike. Pridjevi *imunosni* i *imunološki* odnosni su pridjevi, pri čemu je *imunosni* izveden od imenice *imunost* i odnosi se na sve mehanizme i njihove komponente uključene u obranu organizma od stranih tijela, dok je *imunološki* izveden od imenice *imunologija* i odnosi se na imunologiju kao znanost i djelatnost. Želimo li oprīmjeriti značenjske razlike ovih paronima u jednoj rečenici, reći ćemo da je *nakon cijepljenja psa protiv parvovirusa u njegovu organizmu došlo do imunosnog odgovora te je imunološkim dijagnostičkim metodama ustanovljeno da je pas stvorio zaštitna protutijela, što znači da je postao imun na pseći parvovirus*.

Literatura

- BABIĆ, S. (2002): Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku. HAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- BARIĆ, E., M. LONČARIĆ, D. MALIĆ, S. PAVEŠIĆ, M. PETI, V. ZEČEVIĆ, M. ZNIKA (1997): Hrvatska gramatika. Školska knjiga, Zagreb
- HAJSIG, D., LJ. PINTER, T. NAGLIĆ, R. ANTOLOVIĆ (2012): Veterinarska klinička imunologija, Hrvatsko mikrobiološko društvo, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Hrvatski jezični portal: <http://hjp.znanje.hr/>
- HUDEČEK, L., M. MIHALJEVIĆ (2012): Hrvatski terminološki priručnik. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- MIHALJEVIĆ, M., E. RAMADANOVIĆ (2006): Razradba tvorbenih načina u nazivlju. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 32, 193–211.
- NAGLIĆ, T., D. HAJSIG (1993): Veterinarska imunologija, Školska knjiga, Zagreb
- PADOVAN, I. (ur.) (2006): Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja. HAZU, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- PADOVAN, I. (ur.) (1992): Medicinski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- STRUNA: <http://struna.ihj.hr/>
- ŠEOL MARTINEC, B., V. HERAK PERKOVIĆ (ur.) (2013): Veterinarska imunologija – načela i primjena (prijevod) (DAY, M. J., R. D. SCHULTZ: Veterinary Medicine: Principle and Practice). Medicinska naklada, Zagreb
- TAFRA, B. (2003): Leksičke pogreške zbog sličnosti. Govor, XX (1-2), 431-448.